

pot. Recimo, da katehet, ki dalje prav nič vpliva nima na drugi poduk, marveč svojo reč uči kot poseben predmet, razlaga otrokom zgodovino stvarjenja, v drugi uri pa razklada učitelj otrokom večnost materije (to je, da svet od nekaj stoji). Kaj je nasledek temu, gospóda? Ali ta, da se nauki kateheta popolnem pobijejo, ali da se otroci toliko zmešajo, da ne vedó več, komu bi verjeli. Zmešanje pa vendar ni odgojevanje. Ugovarjalo se mi bo, da učitelj naj kaj tacega ne pravi, toda najprvo naj bi postava tudi ne dovolila, da bi kaj tacega pravil; da pa postava to dovoljuje, o tem ni nobene dvombe. Berite le §. 3., po katerem ima učitelj razkladati, kar je „vredno, da se vé.“ Da se pri izbiranju gradiva drži merodajnih veljakov vednosti, tega učitelju ne morem zameriti.

Kaka nada toraj potem še ostane? Nobena druga, ko previdnost učiteljev. Kaj je pričakovati o vredbi šole, ki je v svojih nasledkih odvisna od tega, če ima vseh 27.000 učiteljev in učiteljic pravo previdnost, ravno tisto lastnost, ki se prav redko nahaja med ljudmi? Katehet ima učiti po dve ali k večjemu po tri ure na teden, učitelj pa po 25 do 26. No, po tem je vendar jasno, v čigavi roki je glavna odgoja.

Ako se reče, da nima samo katehet versko odgojevati, ker to je tudi ljudskega učitelja dolžnost, prašam: kako naj bi, če ima prav tudi res voljo, to izvesti, ko postava zahteva, da ves poduk mora biti neodvisen od vere? In če prav to določbo pustim na strani: kako bo izvedel to, če v visti izbi pred njim sedé otroci raznih ver? Ali naj se pri odgojevanji drži le ene vere? Tako bi bilo tem prav, a oni bi bili žaljeni, ki so tudi navzoči, tega pa ne sme storiti. Kaj mu ostane toraj družega, kakor pomagati si s kakim verskim modrovanjem! Kako bi pa to otrokom razumno razlagal? Če jim je razložil tako, da so razumeli, vzeli jim je s tem pozitivno vero. O tem se ni treba motiti. Po naši postavi je šola načelno brezverska in nemogoče je, vspešno npravno podučevati. V tej zadevi imam jaz načelo to, da naj se tistim, ki so najbolj prizadeti, pri vravnani šol ima dati neka gotova prostost. Jaz bi toraj občini, okraju, deželi dal prostost, naj vkrene in vravna šolo, kakor ji drago, ker država ima izreči le, da učiti se mora in kaj se mora učiti na vsak način. Če pa dotični storé to, kar se tu tirja, nima država gotovo nobenega povoda, da bi sama kaj vkrenila; ako se pa te tirjatve države ne izpolnijo, ima država vso pravico pristopiti in če nastane kak razpor med državo in občino, se zavoljo njega nima odgovarjati država.

Jaz nisem načeloma nasprotnik osemletne šolske dolžnosti. Le temu se upiram, da bi se s tem združena bremena nakladala občinam. Mislim si, da naj se dotičnim dá na prosto voljo njena vredba, kakor je to v Švici ali na Saksonskem, in če je treba, podaljša tudi obiskovanje šole, kakor na Saksonskem, kjer mora mladina srednje šole po 9, više pa še celó po 10 let obiskovati. Se ve, da mora potlej biti skrbjeno za to, da otroci revnejših starišev, če v njihovih krajih ni prvotnih šol, tudi na viših lahko šole dokončajo.

Na ravno tem stališči sem tudi gledé vere: kdor ustanovi šolo in pripomore k njeni vzdržavi, mora imeti pravico in prostost odločevanja o tem. Naj smo še tako mrzli proti veri, spoznati vendar moramo, da z ozirom na otročjo starost učencev, z ozirom na njihove razmere življenja šola mora imeti na sebi znak priprostosti; ta priprostost pa je čisto nemogoča brez enotnosti poduka. Tu je treba nekega jedra in ker je ljudska šola v prvi vrsti odgojevalen zavod, za odgojo pa je po človeški naravi, katere ne bomo pre naredili, vera najbistve-

nejša in najvažnejša reč, more le vera biti jedro ljudske šole.

Prečudno je tudi to, da postavodajalci nikakor niso videli nevarnosti v tem, da se vednostnemu izobraženju škoda godi, ako postane šola verska. Kako li so mogli drugače dati verskim šolam pravico javnih šol? V Nemčiji, katere ljudske šole so proslavljali za izgledne, so bili ti izgledi verski. Na Pruskem, Virtembergem, Saksonskem, Badenskem in v drugih nemških državah bile so takrat šole verske in so dandanes še. Pač so se v teh državah tudi podali sedanjemu vetru časa, da so realne stroke čedalje obširneje sprejemali v poduk v ljudskih šolah, toda spoznali so veliko važnost pozitivne vere za odgojo. Na Badenskem, čegar postava od 8. marca 1868. je bila naši postavi o ljudski šoli kopito, so določbe, s katerimi bi bili, ako bi se bile prenesle tudi v Avstrijo, tukajšnji katoličani prav zadovoljni. Tam je določeno, da verske ljudske šole ostanejo vse take, kakor so. Dalje je tam določeno, da, če je v kakem kraju, kjer je verska šola in je 50 otrok druge vere, je občinam dolžnost, za te napraviti posebno versko šolo in je država zavezana, zá-njo prikladati. Določeno je tudi, da se po več šol v eno samo spojiti sme le, ako verska občina v to privoli itd.

Če sta pa ta osemletna dolžnost šolskega obiskovanja in učni cilj res nedotakljiva temelja ljudske omike, kako li je bilo mogoče, v postavo sprejeti §§. 9 in 60, ki se tičeta tovarnih (fabričnih) šol in jih v prid velikemu kapitalu izrečno dovoljujeta? §. 9. pravi, da se v takih tovarnih šolah mora podučevati po dvanajst ur na teden in to je še najmanj. Po dvanajst ur v tovarni šoli stoji toraj nasproti sedemindvajsetim v ljudski šoli. Ako preračunim čas primoranega šolskega obiskovanja po številu ur poduka v 46 tednih leta, najdem, da je po tovarnih šolah zadosti pet šolskih let. Če pa kmetič danes pri kaki šolski gospóski prosi polajšanja v tem za svoje otroke, kake težave in sitnosti ima, kake dokaze mora privésti! Nazadnje mu pa rekó še celó: „Ti si svojim otrokom sovražnik, to je izobraženju nasprotno. Tega ti ne dovolimo!“ — In če ta mož jutri svoje otroke pošlje v tovarno šolo, ima vse olajšave, kakoršnih mu ne dovoli nobena gospóska — vse le velikemu kapitalu v prid!

Tudi §. 21. ima olajšavo v tem, da otroci, ki so celih šest let po 28 ur na teden prejemali šolski poduk, imajo podučevati se le še v napredovalni šoli po manj ur na teden. Te dovolitve so veliko manjše od onih, katere ima §. 9. te postave. In če se temu ugovarja, da s takim sklepom občine veliko ne bo zadovoljnih, se godi uže vsakemu zastopu tako, da, če kaj sklene, je veliko ljudi s tem nezadovoljnih. Tudi v učnem oziru se mi ne zdi slabo to, marveč dobro, kajti dozdej trden učni načrt še mogoč ni bil, zdaj pa bo opraviti imelo se z odločenimi nepremeljivimi naredbami in mogoče bo, osnovati učni načrt.

(Konec prihodnjič.)

Mnogovrstne novice.

* *Orjaški hrast.* Blizo Behlheima na Bavarskem posekali so une dni hrast, kateri je videl čase Karola Vélikega. Ta hrast meri v obsegu 8 metrov in v srednjem premeri 2 metra. Iz 5 metrov dolgega kecla dobili so 15 kubičnih metrov lesa za rabo. Ena sama veja dala je 10 kub. metrov drv. Skupaj se je iz tega orjaka 62 kub. metrov drv in družega lesa napravilo. Ni dvomiti, da je hrast podoba nemške zvestobe, ker pri nas ne najdemo enacih velikanov.

* *Visoka jelka (hoja)*. V gozdu grofa Schönborn-Buchheim v Karpatih na Ogerskem stoji 63 metrov visoka jelka. Bila bi pa še viša, a je pred več leti vršiček zgubila. Deblo ima 57.41 festm. lesne vsebine, vrh pa 14.36 fm. V srednjem premeru meri 2.1 metra. Znamenito bilo bi zvedeti, se li tudi na Kranjskem še kje nahaja kaka tej podobna jelka?

Naši dopisi.

Z Dunaja 5. marca. — Za sabo imamo teden, v katerem ste zvonec nosili v naši politiki zbornica poslancev in pa dogodba Kaminsky-eva.

V zbornici poslancev bila je splošna razprava pri državnem proračunu, v kateri je vihar razsajal; švigale so ostre besede od ene in druge strani zbornice, pa tudi od sedežev vladinih. Govorniki na eni strani bili so: Klun, Oelz, Hausner, Matuš; na drugi strani pa: Carneri, Maag, Beer, Menger, Scharschmid in Herbst; v imenu vlade govoril je denarni minister dr. Dunajevski. Od levice govoril je rečno in deloma tudi hladnokrvno Beer, nekaj v številkah se je poskušal tudi Maag in Menger, toda računala sta deloma z napačnimi številkami, dokazala sta pa nekaj tudi ravno nasprotno od onega, kar sta dokazati nameravala; poleg številk poskušala sta pa tudi še stare kljuse, s katerimi jima pa prav nič ni šlo izpod rok. Carneri govoril je uveden članek za časnike, v katerem je jahal kolikor toliko kričeče našemljene fraze, v katerih je svojim nasprotnikom razpostavil toliko slabost, da je v boji tudi prejel največ in najhujših udarcev. Kako sta ga zmlatila Hausner in Dunajevski, se bodo bralci nadrobno prepričali iz njunih govorov, katera jim bodo „Novice“ gotovo priobčile.

Scharschmid letos ni povedal prav čisto nič, kar bi se ne bilo uže vsaj po desetkrat ponavljalo v zbornici in v nasprotnih časnikih. — O Herbstu kaj več govoriti bi bilo škoda, on je zmiraj stari zvijač, mojster je iz dolge skušnje in navade v obračanju in preobračanju besed, podtikanji ne nameravanih misli, pa tudi star in starikast je Herbst tako, da bi se po pravici smel uže imenovati „Winter“. Kdor ga je slišal dvakrat, ga pozna, kdor ga je poslušal večkrat, se ga naveliča, kdor ga je pa poslušal ali njegove govore prebiral vseh preteklih dvajset let, ta pa je prisiljen k izreku: stari Herbst je minul.

Ta sodba se je slišala tudi po Herbstovem zadnjem govoru in res po pravici.

Na desnici govoril je Klun dobro, premišljeno in odločno; da je nasprotnike mnogokrat ostro zadel, pričajo strastni napadi, s katerimi skušajo levičarski časniki udarce vrniti. Najboljše govoril je Hausner, in v eni vrsti z njim minister Dunajevski. Levičarjem je štrečno zmešala poprava k finančni postavi, predložena po finančnem ministru, v katerem on izreka, da za primanjka 28½ milijona, in ako bi se ta tudi povikšala na 34 ali 35 milijonov, vlada ne bo potrebovala več, kakor posojila 16 milijonov, vse drugo bo vlada mogla poplačati z denarnimi zalogami svojih blagajnic, ne da bi zato s plačili prišle v zadrego.

Levičarji so se zelo pripravljali vladi očitati, da je primanjka v proračunu skoraj večja in ne manjša, kakor je vlada obetala. Sploh se mora reči, da vsa pretekla 3 leta splošna obravnava k budgetu nikdar ni bila tako mlačna in suhoparna, kakor letos.

Druga dogodba preteklega tedna bila je Kaminskyeva. Prišel je zopet na Dunaj, da se zagovarja pred preiskovalnim sodnikom in pred odsekom državnega zbora. Kaj je Kaminsky izpovedal pred kazenskim sodnikom, se vé

da ni znano, zadosti pa se sliši o tem, kar je povedal v odseku državnega zbora, in to kaže, da je Kaminsky Schwarzu izročil mnogo dragocenih pripomočkov za gališko železnico; na drugi strani je pa prav odločno trdil, da vlada ni prav čisto nič imela opraviti ali vpliva pri onih 600.000 gl., ne minister in ne nobeden uradnikov. Ako tedaj odsek zbornice ne bo dobil kaj bolj pomenljivega gradiva zoper vlado od druge strani, moral bo skleniti svoj posel s kratkim poročilom: spričevalom nedolžnosti za vlado, ali pa s tem, kar je desnica koj v začetku trdila, da zbornica nima v tej zadevi nič več storiti, potem ko sta Kaminski in Wolsky odložila svoja mandata. Kdaj bo levica prišla do tega, enako postopati s svojimi Kaminskymi, ki so pa za svoje posredovanje tudi res denarje spravili, tega mi ne bomo doživeli.

Vreme se je od včeraj popravilo, mrzlota odjenjava, tudi sapa se je poglela.

Iz Gorice 4. marca. (Izv. dop.) Predzadnjikrat sem poročal, kako celó od laške strani povdarjajo, da se Slovenci na Primorskem krčijo, ker jih moč italijanskega življa vedno bolj asimiluje in spravlja pod-se; sosebno pa da so naši Brici v veliki nevarnosti. Rekel sem, da narodna zavest v tem prelepem kraji goriške dežele še popolnem spi, v tem, ko laščina velike zarezede dela v slovenske holme. Veliko smo krivi sami te žalostne prikazni, ker smo Brda do celega zanemarjali, dasi smo morali biti prepričani, da narod si tukaj sam ne bo mogel pomagati do potrebnega probujenja. Tu namreč vlada veliko uboštvo, ker ljudstvo velik del ni samostojno ali samo sebi gospodar, ampak se poti in muči za grajščake in velike posestnike, kakor v Lahih (v Furlaniji) laško ljudstvo. Z velikim trudom so nekateri rodoljubi v Brdih osnovali katoliško-politično-narodno društvo „Slovenski jez“ z namenom, da bi narod probujevalo. Načelniki društva so spoznali, od kod se tuji duh širi, ko vidijo, da morajo županstva in ljudstvo obračati se do italijanskih uradov, političnih in sodnijskih, in kako se župani, le premnogi, uklanjajo in tudi za domače potrebe v italijanščini uradujejo. Zato je preteklo poletje isti „Slov. jez“ odposlal peticijo do ministerstva, da bi se Brdom odredila posebna sodnija v sredi briskih občin. Prošnjo so dobro utemeljili, in sedaj ima ljudstvo nalog odgovarjati, ali tako sodnijo zares potrebuje in želi. Ko bi bil narod vzbujen kolčko kaj, bi spoznal svoj dobiček in bi se odločno ter enoglasno izrekel za sodnijo na domačih tleh. Ker pa so med župani mnogi popačeni in omahljivi ali celó nekateri breznačajniki, bati se je, da se dá ljudstvo zapeljati in da odbije, kar se mu morda nikdar več ne bo ponujalo. Poleg tega bodo gotovo laški agitatorji vse storili, da bi se laški gospóski ne odtrgalo nekaj slovenskih občin. O nekih rodoljubih smo preverjeni, da tudi oni ne bodo rok križem držali, ampak narod v njegov prid in v blagor domovine še o pravem času prav podučili. Ali premalo imamo pravih agitatorskih sil, in tu se zopet maščuje kos slovenske politike, ki ne zna segati, kamor je največa potreba. Kjer se narod reši v takem položaji, reši se sam, in celokupnosti ali voditeljstvu ne bo mogel biti hvaležen.

(Konec prih.)

Prem 5. marca. (*Tužne novice*.) Nesreča nikjer in nikdar ne počiva, čemur tužni dokaz je zopet britkogrenjka osoda, katera je v soboto 3. t. m. popoldne okolo ¾ na 1. uro vas Košano (Britof) zadela. Ob tem času namreč, kar smo mogli od tukaj opazovati, pričelo se je kaditi; iz malega dima nastane celi dimni oblak in v dobri četrti ure bila je cela vas v plamenu. Strašen prizor! Ker je bilo prej dobrega pol meseca lepo, toplo in suho vreme, in je ta dan izredno burja razsajala,